

УДК 336.24:340.134(477)

В.В. Смирнов, канд. істор. наук, проф. (ХДУХТ, Харків)

О.М. Мельник, здобувач (Національний університет державної податкової служби України, Ірпінь)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Розглянуто основні проблеми митного законодавства України. Обґрунтовано можливість подальшого удосконалення правового забезпечення організації митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій Державної митної служби України.

Рассмотрены основные проблемы таможенного законодательства Украины. Обосновывается возможность дальнейшего усовершенствования правового обеспечения организации таможенных органов, специализированных таможенных предприятий и организаций Государственной таможенной службы Украины.

The main problems of customs legislation of Ukraine have been considered. The possibility of further improvement of legal provision of organizing customs bodies, specialized customs enterprises and organizations of state customs service of Ukraine are substantiated.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний стан економіки України характеризується посиленням інтеграційних процесів у сфері міжнародних відносин, якісно новим шляхом вирішуються проблеми подальшого удосконалення правового забезпечення організації діяльності митних органів держави. Зростає вплив міжнародних організацій і міжнародних стандартів на зміст і форму митних правовідносин між власниками товарів чи їх представниками, з однієї сторони, та працівниками митних органів, з іншої, регулювання яких є важливою функцією митного законодавства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неухильне зростання зовнішньоторговельних зв'язків і науково-технічного співробітництва з зарубіжними країнами – один з найважливіших напрямів зовнішньої політики України на нинішньому етапі її розвитку. Підвищення ролі економічних і науково-технічних зв'язків з іншими державами світу вимагає відповідних заходів для подальшого удосконалення управління всією зовнішньоекономічною діяльністю. Тим самим підкреслюється необхідність зміцнення не тільки економічної та правової основи здійснення митної справи, підвищення професіоналізму в діяльності митників, а також створення відповідних

умов для їх високоефективної службової діяльності та надійної захищеності від протиправних посягань. Саме тому для написання даної статті був проведений аналіз наукових праць авторів, які приділяють увагу питанню, що розглядається, а саме: Ф.Л. Жоріна, З.Р. Кісіля, І.О. Гуменюка, О.В. Годощака та ін.

Метою та завданнями статті є дослідження стану законодавчого забезпечення митних правовідносин, з'ясування досконалості та відповідності вимогам сьогодення законодавчих актів та нормативно-правових документів, а також адекватності відображення в них суспільних потреб на даному етапі діяльності та розвитку нашої держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для України, яка конституційно визнала себе правовою державою, особливого значення набула організація і функціонування чіткого та ефективного правового регулювання діяльності всіх складових частин державного апарату і, в першу чергу тих, які здійснюють правоохоронну діяльність. Нині митне законодавство набуває принципово нової ролі, основні акценти зміщуються від суто контрольних і фіскальних до регулятивних і правозахисних, зазначає М.О. Бомбела. Митна галузь сприймається як сукупність правових норм, що регламентують структуру й діяльність митних органів, їх посадових осіб і віддзеркалюють особливості функціонування всієї митної служби, а найчастіше головним напрямком мають охорону економічних інтересів держави в цілому. Функції, пов'язані із забезпеченням прав, свобод та інтересів особи сприймаються як другорядні. Адміністративна реформа, що здійснюється в державі, має одним з основних напрямків зміну усталених принципів, постанову на перше місце функції забезпечення реалізації прав особи, а роль державних інституцій має полягати, насамперед, у всебічному сприянні належній реалізації відповідних прав. Наведена цільова переорієнтація як у митно-правовій царині, так і в діяльності органів митної служби – це складний процес, оскільки передбачає необхідність рішучого подолання певних вад митної системи, за якої інтереси держави домінують над інтересами особи. Йдеться про зміну базових ідеологічних засад митних відносин держави й суспільства. Саме це є серцевиною модернізації митної системи та основною передумовою впровадження передових досягнень цивілізації у вітчизняний митний простір і рух України до Європи [1, с.17].

Як відомо, одним із визначальних складових міжнародної економічної інтеграції України є формування чіткої та ефективно митної політики та належна організація митної справи, правовою основою

якої є митне законодавство України. З прийняттям 24 серпня 1991 року Акту «Про незалежність України» наша держава вперше у своїй історії отримала можливість формувати та здійснювати свою митну політику та організовувати митну справу.

На жаль, час, яким пройшла наша держава з моменту відновлення юридичної незалежності, який отримав назву «перехідний», на погляд фахівців, ще не закінчився і абсолютній більшості з нас не відомо, коли він закінчиться. Але зрозуміло одне, що він закінчиться лише тоді, коли настане відносна стабільність у житті нашої держави (політична, економічна, фінансова, податкова, митна тощо). Соціально-політичні реформи, що відбуваються в державі, призвели, зрозуміло, до нестабільності суспільного життя. Як відомо, державна влада переживає не кращі часи, знаходиться у стані різноманітних перебудов. Вважається, що перехідний період закінчиться із встановленням міцної законодавчої та виконавчої влади, тісної взаємодії та взаєморозуміння Президента України, парламенту та уряду держави.

У системі державного апарату України митна служба займає специфічне місце, що обумовлено, перш за все, тими функціями, які вона покликана здійснювати, а також тим, що її діяльність відбувається серед громадян не лише нашої держави, а й іноземців. У процесі діяльності митної служби забезпечується і регулюється зовнішньоекономічна діяльність українських та іноземних суб'єктів господарювання за допомогою різних методів, головним серед яких є правовий. Тому питання, пов'язані із забезпеченням належної якості всіх рівнів правової бази організації та діяльності митних органів України набувають особливого значення.

Оскільки митна справа безпосередньо організується та реалізується митними органами, яким делеговано право здійснення митного контролю і митного оформлення товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, то вони є головним суб'єктом здійснення митної справи в Україні. Враховуючи зазначене, Держмитслужбою України забезпечується проведення митними органами держави постійних консультацій із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності щодо митного законодавства України та процедур здійснення експортно-імпортних операцій. З 2005 року проводяться постійні зустрічі керівництва органів державної виконавчої влади з представниками Європейської бізнес асоціації, здійснюється офіційне оприлюднення регуляторних актів, що розробляються Держмитслужбою України, на відомчому веб-сайті, а також підготовка відповідних консультативних матеріалів до рубрики засобів масової інформації «Запитання та відповіді».

Таким чином, нині в Україні існує власна система митного законодавства, а окремі автори навіть піднімають питання про існування митного права як самостійної галузі права. Проте добре відомо, що ефективність як законодавства, так і кожного окремого нормативного акту значною мірою залежить від повноти та правильності їх реалізації, зазначає О. Петровський [9, с. 89].

Як показує практика, правову основу митної діяльності в Україні складають три групи правових приписів: норми національного законодавства; норми міжнародних конвенцій та угод з питань митної справи; норми дво- та багатосторонніх договорів з питань митної справи. Безумовно, що правовою основою при цьому є законодавство України, яке складається з Конституції України, Митного кодексу України, інших законів та нормативно-правових актів з питань митної справи. При цьому необхідно враховувати, якщо міжнародним договором України, укладеним в установленому законом порядку, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені Митним кодексом України, то застосовуються правила міжнародного договору, за умови, що вони ратифіковані Верховною Радою України.

Разом з тим, як показує проведене дослідження, митне законодавство ще досить велике за обсягом, складне як за структурою, так і за змістом і в багатьох випадках не дає чіткої відповіді на актуальні питання зовнішньоекономічної та митно-тарифної проблематики. Це створює певні труднощі в застосуванні тих чи інших правових норм, негативно позначається на діяльності митних органів.

На сьогодні, як показує практика, законодавство України не відмічається і довгостроковою стабільністю. Це пов'язано з становленням та розвитком нашої держави, виникненням та зникненням в цьому процесі різних за політичною та економічною суттєвістю суспільств, різних за їх державним устроєм. У деякій мірі це обумовлює й ту непослідовність законодавства, що регламентувало і нині регламентує організацію та порядок здійснення митної справи в нашій державі, зазначає Є. Додін [3].

Підзаконні правові акти, які приймаються на виконання законів, у низці випадків носять фрагментарний характер, тому їх реалізація є вкрай складною, дає можливість трактувати норми на місцях по різному. Неконкретність правових приписів дає можливість здійснювати регулювання митно-правових відносин в обхід інтересів держави, юридичних осіб та громадян. Особливо це стосується економічних важелів регулювання питань переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України.

Практика свідчить, що переважна більшість нормативно-

правових документів Державної митної служби України видається на виконання відповідних законодавчих актів, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, в яких деталізуються їх правові приписи, конкретизується механізм та шляхи реалізації. Станом на 1 грудня поточного року діє більше 14 тисяч таких документів. У додаток до цього масиву в Митній газеті – інформаційному виданні з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності, яка виходить два рази на місяць, в середньому публікується від 15 до 25 таких документів (накази, листи, розпорядження, коментарі Державної митної служби України), що регламентують ту чи іншу сферу діяльності митної служби.

Державне регулювання в галузі митної справи в умовах мінливої економічної ситуації, пошуку ефективної моделі зовнішньоекономічного співробітництва, потребує сталого митного законодавства. Проте нестабільність національного законодавства доповнюється недосконалістю норм, що регулюють митно-правові відносини, і, що в край важливо, регулюють такі основоположні категорії, як митна політика, митна справа, митний контроль, митне оформлення, стверджує А. Мазур [5]. У доповнення зазначеного А. Гуд зауважує, що вивчення митного регулювання вченими-правознавцями є перспективним і актуальним напрямом юридичних досліджень істотних ознак митного регулювання, у тому числі аспекту розподілу повноважень між органами державної влади [2]. Будь-які зміни, що вносяться в законодавчі акти, що регулюють митну справу, необхідно починати з їх обґрунтування, визначення потреб таких змін, аналізу ймовірності настання тих чи інших наслідків – досягнення поставленої мети. При цьому необхідно враховувати, що в пункті 8 Положення про Державну митну службу України, затвердженого Указом Президента України від 27 червня 2000 року №1022/2000, зазначається, що норми митного законодавства мають загальнообов'язковий характер, вони мають юридичний вплив на всіх учасників митних правовідносин і не залежать від особистого ставлення до вимог нормативних приписів суб'єктів таких відносин, від того погоджуються вони чи ні зі встановленими правовими нормами.

На практиці компетенція митних органів чи їх структурних підрозділів у низці випадків визначається підзаконними правовими актами, а іноді й відомчими нормативно-правовими документами. Досить часто, зазначає доктор юридичних наук Д.В. Приймаченко, компетенція митних органів, їх структурних підрозділів відображаються у підзаконних відомчих нормативно-правових актах, посадових інструкціях посадовців митних органів. При чому

непоодинокі випадки, коли підзаконні правові акти містять норми, що наділяють митні органи додатковими повноваженнями чи обмежують їх компетенцію порівняно з тою, яка передбачена на законодавчому рівні. У такій ситуації найбільш оптимальним варіантом є прийняття відповідного закону, який би визначав основні завдання, повноваження, принципи тощо. У свою чергу підзаконні правові акти повинні визначати лише компоненти правового статусу, які є більш динамічними (окремі завдання, конкретні права і обов'язки тощо), тобто деталізувати та конкретизувати положення, які визначені на законодавчому рівні. Чітке визначення меж повноважень як центрального апарату Держмитслужби України, так і її підрозділів на місцях, дасть можливість чітко виконувати покладені на них обов'язки, в повному обсязі використовувати надані права зі здійснення контролю за товарами та транспортними засобами, що переміщуються через митний кордон України, ефективно боротися з порушниками митних правил [11].

Численні митні правові акти як законодавчого, так і підзаконного характеру, як свідчить практика, не завжди виконуються належним чином і не в повній мірі забезпечують своєчасне вирішення нагальних потреб регулювання та охорони суспільних відносин у митній сфері, правового виховання суб'єктів митних правовідносин. Недосконалість сучасної системи державного контролю з огляду на європейські прагнення України, недостатня розробленість його методології, форм та методів призводить до зменшення ефективності профілактики правопорушень у митній сфері, є однією з основних причин порушення встановлених правил переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України, збільшення негативних наслідків від них. Суттєве оновлення та належна кодифікація митного законодавства, а також практика їх застосування, як основи діяльності митних органів України, чітке узгодження з європейськими стандартами норм вітчизняного правового поля, наближення останніх до моделей діяльності відповідних органів провідних держав світу, забезпечення компактності та конкретності правових приписів, ось ті основні завдання, які потребують негайного вирішення, наголошує В.П. Підчибій [12, с. 99].

У низці випадків в практичній діяльності підзаконна нормотворчість характеризується відсутністю належного досвіду підготовки нормативно-правових актів, використовується традиційно застаріла юридична техніка, яка не в повній мірі відповідає сучасним вимогам. Одним із шляхів поліпшення якості відомчого нормотворення і зниження кількості надуманих нормативно-правових

актів митних органів є суворе дотримання процедури нормотворчого процесу.

На практиці означилася тенденція відповідно до якої якщо автором правового акту виступає орган державної влади, то, правові приписи, як правило, спрямовані на розширення повноважень митних органів підчас здійснення митних процедур, посилення контролю за експортно-імпортними операціями суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Коли ж автором правового акту є підприємці або їх об'єднання, зміни, перш за все, спрямовані на лібералізацію відносин між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та митними органами.

Таким чином, сьогодення потребує глибокого та всебічного аналізу провідними науковцями-фахівцями у галузі митної справи, науковими працівниками в сфері міжнародного, адміністративного, кримінального, адміністративно- та кримінально-процесуального, фінансового, податкового права багатьох принципово важливих проблем правового регулювання, організації митного контролю, митно-тарифного регулювання, боротьби з порушеннями митного законодавства, організації та здійснення міжнародних зв'язків, внесення на основі проведеного аналізу відповідних пропозицій та рекомендацій щодо подальшого вдосконалення митного законодавства.

Митне законодавство, перш за все, повинно базуватись на об'єктивних оцінках забезпечення митної системи матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами, містити гарантії дотримання встановлених норм. Такий висновок повністю враховує результати загальнотеоретичних досліджень, які визнають, що норми митного законодавства безпосередньо впливають на правовий режим у системі державного управління митною справою.

На сьогоднішній день Митна служба України є самостійним суб'єктом міжнародного митного права. Вітчизняне законодавство надає їй право встановлювати та підтримувати міжнародні зв'язки у галузі митної справи як з митними органами зарубіжних країн, так і з міжнародними організаціями. В Основному Законі нашої держави, Конституції України, знайшли вирішення найбільш загальні питання митної справи. Конституційні положення, в свою чергу, конкретизують, доповнюють та розвивають значна кількість інших законодавчих актів, нормативно-правових і політико-правових документів. Прийняті на основі Конституції України нормативно-правові акти з питань митної справи створюють відповідну правову основу для виконання митними органами конституційних функцій щодо здійснення митної справи в Україні, захисту її державних

інтересів відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів та норм міжнародного права.

Висновки. Підсумовуючи необхідно зазначити, що митне законодавство держави на досить високому рівні регламентує порядок організації та здійснення митної справи в Україні. Проте, на сьогоднішній день, невіршеними залишаються питання чіткого правового закріплення механізмів реалізації окремих його положень, відставання від вимог часу, а головне, багатослівність та чисельність правових актів. Проаналізувавши завдання, що вирішуються у процесі здійснення митної справи в Україні, можна зробити висновок про те, що є нагальна потреба в подальшому удосконаленні правової бази діяльності та розвитку митної інфраструктури. Проблеми надійного контролю правомірності переміщення товарів та транспортних засобів, через митний кордон України, запобігання контрабанді та порушенням митних правил потребують розробки та втілення в життя нових стандартів і поглядів на здійснення митної справи.

Список літератури

1. Бомбела, М. О. Адміністративно-правові аспекти законодавчого регулювання митної справи в Україні [Текст] / М. О. Бомбела // Актуальні проблеми правового регулювання організації та здійснення митної діяльності: міжнар. науково-практ. конф. [матеріали]. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. – 230 с.
2. Гуд, А. М. Митно-правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств як базовий інститут митної справи [Текст] / А. М. Гуд // Митна справа. – 2006. – № 3. – С. 49.
3. Додін, Є. В. Адаптація законодавства України про кримінальну та адміністративну відповідальність за порушення митних правил до міжнародних митних правил, норм та стандартів [Текст] / Є. В. Додін // Митна справа. – 2008. – № 1. – С. 3.
4. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Текст] : [затверджена Законом України від 18 березня 2004 року №1629-IV] // Офіційний вісник України. – 2004. – №15. – С. 1028.
5. Мазур, А. В. Митне регулювання: європейський вимір та новий міждержавний стандарт [Текст] / А. В. Мазур // Митна справа. – 2006. – №5. – С. 17.
6. Макаренко, А. Потрібно видихнути газ і просто працювати [Текст] / А. Макаренко // Митна газета. – 2009. – №7. – С. 8.
7. Настюк, В. Я. Норми митного права в системі соціально-правових регуляторів [Текст] / В. Я. Настюк // Митна справа. – 2003. – № 5. – С. 71.
8. Олішук, Г. О. Пріоритетні напрями діяльності митної служби України [Текст] / Г. О. Олішук // Актуальні проблеми правового регулювання організації та здійснення митної діяльності: міжнар. науково-практ. конф. : [матеріали]. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. –

230 с.

9. Петровський, О. Не юрисдикційні провадження у царині митної справи [Текст] / О. Петровський // Митна справа. – 2007. – №1. – С. 89.

10. Положення про Державну митну службу України [Текст] : [затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 940] // Офіційний вісник України. – 2007. – № 53. – С. 2163.

11. Приймаченко, Д. Щодо питання визначення компетенції митних органів [Текст] / Д. Приймаченко // Митна справа. – 2007. – № 1. – С. 4.

12. Підчибій, В. П. Митне законодавство має бути компактнішим і конкретнішим [Текст] / В. П. Підчибій // Актуальні проблеми правового регулювання організації та здійснення митної діяльності : міжнар. науково-практ. конф. : [матеріали]. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 230 с.

13. Про внесення змін до Митного кодексу України [Електронний ресурс] : проект Закону України // Офіційний сайт Держмитслужби України. – Режим доступу : <<http://www.customs.com.ua>>

14. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: від 14 червня 1994 року [Текст] // Офіційний вісник України. – 2006. – № 24. – С. 1794.

Отримано 31.03.2010. ХДУХТ, Харків.

© В.В. Смирнов, О.М. Мельник, 2010.

УДК 336.711:316.324

В.О. Козуб, ст. викл.

В.В. Киричок, студ.

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Досліджено концепції виникнення та розвитку глобалізаційних процесів. Розглянуто вплив глобалізації на банківську діяльність. Проаналізовано сучасні проблеми розвитку національних банківських систем в умовах ринкової трансформації економіки. Визначено місце та роль банківських установ у глобалізаційних процесах.

Исследованы концепции возникновения и развития глобализационных процессов. Рассмотрено влияние глобализации на банковскую деятельность. Проанализированы современные проблемы развития национальных банковских систем в условиях рыночной трансформации экономики. Определено место и роль банковских учреждений в глобализационных процессах.

The author investigates concepts of inception and development of globalization processes. The problems of efficient model of banking system formation in the